

SCHEPEN, SCHEEPSTREKKERS EN SCHIPPERS AAN DE JOOREMAAIE (Vertaling)

Francine Somers

Woord vooraf (red.)

De grafisch en literair begaafde Francine Somers, geboren in 1923 en opgegroeid in een kunstminnend juweliersgezin aan de Jooremaaie - Dampoortstraat, had dagelijks uitzicht op een uitgestrekte watervlakte die toen meestal boordevol binnenschepen lag, velen nog van masten voorzien (afb. 1 en 2). Die watermassa was toen nog maar pas aangelegd na de afbraak van de dam tussen het Visserijkanaal en de Nederschelde aan de samenvloeiing van Leie en Schelde, verbonden met de haven, nu zeer geleerd Portus Ganda genoemd en met een louter toeristisch-recreatieve functie (afb. 3). Somers schreef met veel liefde enkele van haar jeugdherinneringen op en haar tekeningen illustreren treffend een bijna volledig verdwenen wereldje. De werkjes zijn niet enkel mooi, ze zijn ook historisch waardevol. Daarom biedt GT in dit en volgende

Afb. 1. Deze ongedateerde postkaart (Verzameling Maurice Vollaert) toont de wachtende binnenschepen ter hoogte van de Nieuwbrugkaai. In de verte de toren van de begijnhofkerk. Foto genomen vanaf het oostelijke bruggenhoofd van de Sint-Jorisbrug.

Afb. 2. Aangemeerde binnenschepen met zicht op de Voorhoutkaai (ongedateerde foto, verzameling Maurice Vollaert). In de verte de toren van de Machariuskerk. Het opschrift ‘De Leie – La Lys’ is een begrijpelijke vergissing. Het Visserijkanaal dat tot ca. 1908 het oostelijke deel van het water innam, werd door de schippers Leie genoemd, omdat ze op het waterpeil van de Leie konden doorvaren tot aan de Visserijsluis destijds bij de Keizerpoort alvorens in de Schelde te varen.

nummers enkele vertalingen aan. Ze werden gekozen uit een selectie uit haar verhalend en grafisch werk, verzameld en ingeleid door Nicole Verschoore, in 2009 uitgegeven door het Liberaal Archief onder de titel ‘Ma chère ville de Gand’ (96 p.). Deze eerste tekst draagt de titel Le bassin de batelage, le chemin de halage.

Mijn geliefkoosde Gent vormde het betoverende kader waarin mijn kinderlijke gewaarwordingen konden opbloeien. Het gunstige lot bepaalde dat ik geboren werd in het grote ouderlijke bed in een huis aan de hoek van de Dampoortstraat (zie afb. 3) rechtover de het grote waterbassin. Dit leidt het kalme Leiewater naar de ietwat onstuimigere Schelde dicht bij de Sint-Baafsabdij, waar Gent ontstond.

Het grote water aan de Jooremaaie is een wonderlijke plek. Doorheen de vensters van ons huis kon ik het verloop van de seizoenen volgen, dankzij de platanen aan de waterkant. Vanaf mijn prilste jeugd had ik een voorliefde voor het heerlijke geruis van de boombladeren bewogen door een zacht zomers

Afb. 3. Actuele foto (2013) genomen vanop de fietsonderdoorgang van de Sint-Jorisbrug. De fraaie van masten voorziene tjalken (of hoe ze ook mogen heten) geven min of meer een idee (maar dan wel een al te fleurig) van de sfeer destijds. In de achtergrond midden: de toegang tot de Dampoortstraat met aan de linker afgeschuinde hoek het juweliershuis van waaruit de auteur als kind het leven op het water observeerde.

windje. De komst van de meeuwen met hun schrille roep om vrijheid kondigde de winterse kou aan, een wit oplichtende poëtische toets. Vanuit een van de vensters op de eerste verdieping zag ik 's avonds het door een petroleumlamp verlichte frietkotje. Uit de kleine schouw kringelde een rookpluim naar de maan toe. Meneer en Madame Friet, in het wit uitgedost, deden er ernstig en geduldig hun werk, omringd door hun culinaire benodigdheden. De frietbarak tussen twee platanen zag er vanuit mijn venster uit als een klein theatertje waarin de acteurs een stuk opvoerden, altijd hetzelfde, maar toch vol variatie. Andere vensters van ons huis gaven uit op de Sint-Jorisbrug, waar zonder ophouden, almaar door, interessante dingen gebeurden, een ware levensschool. Volgens Flaubert is er niets verhevener dan de intense observatie van de wereldse dingen. Het scheepsverkeer was er erg druk in die tijd. Om onder de verhoogde Sint-Jorisbrug te varen, bij de Gentaars bekend als de Kemelbrug, moesten de stoomsleeptbootjes die de grote binnenschepen trokken, hun

Afb. 4. Deze vlugge schetsjes van Francine Somers (overgenomen uit 'Ma chère ville de Gand') tonen hoe houten draaibruggen werkten. Boven links het vaste deel van de brug met het bruggenwachtershuisje op een korte dam. Rechts het draaiende deel.

Afb. 5. De tekening van Somers reflecteert allicht meer een impressie als kind dan dat ze een reëel personage weergeeft. In de tekst lees je hoe ze tot tranen toe bewogen werd bij het aanzien van een schriel mannetje dat dagelijks als scheepstrekker die enorm zware schepen moest trekken. De schippers staken overigens wel een handje toe door met een lange stok af te duwen of door kabels rond kaapstanders aan te halen.

schouw naar beneden klappen. Om aanvaringen te vermijden lieten ze hun hoorns toeteren bij het naderen van de brug.

Meerdere schepen bleven lang liggen op het grote watervlak van het 'bassin'. Daar dichtbij, ter hoogte van de 'botanieke hof' van Baudeloo, vormde de Sint-Jorissluis met zijn sluiswachter een belangrijk knooppunt voor de schippers. Het was nog de gelukkige tijd dat geheel Gent doorkruist werd door rivierverkeer dat de stad op een heel bijzondere wijze animeerde.

Volgens de gedragscode van de binnenschipperij kondigde de schipper de aankomst van zijn boot aan om de bruggendraaier te verwittigen dat hij zijn houten draaibrug open moest doen. Dat deed de wachter door achterwaarts stappend over een houten passerelle tegen de leuning van de brug te duwen (afb. 3). Zo liet hij de 'vlottende woninkjes' door, volgeladen met steenkool

Afb. 6. Het is niet duidelijk welke smalle brug deze tekening van Somers weergeeft. Haar realisme getrouw moet het een bestaande brug geweest zijn. Misschien de Pasbrug, maar dan naar een foto van vóór 1908 toen die brug verdween?

en grondstoffen voor de industrie. Voor de neergelaten afsluitingen van de draaibruggen wachtten de Gentenaars geduldig en hadden ze er schik in de aken komende uit het onbekende te zien voorbijvaren, de witte en roze was drogend in de wind, een klein blaffend hondje heen en weer rennend over zijn vlottend paadje, het piepkleine schippershuisje waarin het eten voor dit zwervend bestaan geprepareerd werd.

Sommige schepen werden getrokken door motorsleepboten, andere door trekpaarden, stappend over de jaagpaden, de tragels. Dat gebeurde op het platte land. Bij het binnenvaren van de stad werden de paarden uitgespannen en vervangen door menselijke trekkracht. In de stad waren de tragels immers enkel begaanbaar door mensen. Ik was drie jaar toen ik op de trigel tussen de sluis en de Sint-Jorisbrug een klein mannetje als ‘scheepsjager’ bezig zag. Hij was heel mager, extreem bleek, bijna kleurloos en zag er erg ongelukkig uit. Over de borst had hij een jutedoek met daaraan de dikke jaaglijnen die het frêle ventje verbonden met het schip. Helemaal voorovergebogen ging hij, als het ware opgehangen, langzaam vooruit, de voeten, omwonden met oude vodden, amper de grond rakend (afb. 4). De fragiele slaaf zuchtte en bibberde onder de zware last. (...). Dit kleine wezentje dat helemaal op zichzelf die zware lasten trok, was mijn leven binnengedrongen. 's Avonds zat ik te wenen en ik kon niet inslapen zonder ervan zeker te zijn dat het mannetje een huis en een bed had. Ik zag hem namelijk soms liggen uitrusten op een oude strozak onder een brug op de rand van het sinistere zwarte water. Papa, om me gerust te stellen, dichtte hem een huis toe in de dokkenwijk en ging hem een zak frieten kopen.

Met dank aan Maurice Vollaert